

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

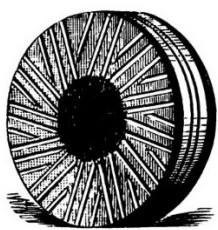
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

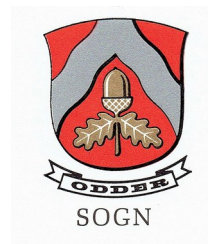
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

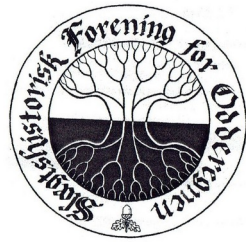
Gamle vandmøller ved Odder Å og dens tilløb.

Som fæstegods under Kronen, under
Rodsteenseje, eller som Selveje.

ODDER

Lokalhistorisk udgivelse 2020.

Skrevet af Erik V. Jensen

01/08-2020.

Kilder:

Rodsteensejes Fæsteprotokol

Rodsteensejes Skifteprotokol

Hads Herreds Skøde og Panteprotokoller

Hads Herred – Brandforsikringer/-taksationer 1800-1858.

Diverse folketællinger

Hads Herreds Tingbog 1657-68

Hads Herreds Tingbog 1699-1706

Århus Stifts Årbøger 1943 – Chr. Heilskov

Thorvald Madsen - Sandagers Mølle - 1960

- Odder Neder Mølle - 1961

- Odder Stampemølle - 1962

Hads Herred før og nu, Kjeld Bønnelycke, 1873

Jyske Byer og deres Mænd, 7. bind, Odder v. A. Eriksen, 1917

Bidrag til Hads Herreds Historie v. Landinspektør A. Eriksen, 1927

Skildringer af Hads Herreds Historie, Thorvald Madsen, 1935-1945

Billede på forsiden er Sandager Mølle ca. år 1900.

Mølle-billeder er fra Lokalhistorisk arkiv i Odder.

Gamle vandmøller ved Odder å og dens tilløb, som fæstegods under Kronen, under Rodsteenseje, eller som Selveje.

Historisk set har der været vandmøller i mange hundrede år i Odder sogn med forskellige ejere. I 1650 var det lykkedes Kronen at samle og eje stort set alt gods og derved også alle vandmøller i Hads herred.

Hads herred var hårdt ramt i svenske-krigene i 1600-tallet. Først besatte feltmarskal Torstensson Jylland i 1643 til 1645. Så drog den svenske konge, Karl 10. Gustav, i 1657 fra Polen, op gennem Nordtyskland, med sin krigsvante hær og fejede al dansk modstand i hertugdømmerne til side; og op gennem Jylland, hvor de besatte og udplyndrede store områder. Særlig hårdt gik det ud over Hads herred, hvor man i 1658 gik efter de mest velhavende; og hertil hørte jo møllerne, der fik frastjålet deres formuer og smadret deres mølleværk, så de måtte flygte fra hjemmet og lade møllerne stå øde hen. Østrig, Polen og Brandenburg sendte så en hjælpehær, der fordrev svenskerne fra hertugdømmerne og Jylland, men især polakkerne var næste lige så slemme, og røvede hvad de kunne finde. Så ved freden i København i 1660 var krigen godt nok slut, men hele landbefolkningen inkl. møllerne var yderst fattige og skulle tilmed nu betale ekstra skat til kongen for at dække hullet i statskassen.

Ved fredsslutningen 1660 blev Skåne afstået til Sverige; herved mistede Rigshofmester Joachim Gersdorff alt sit skånske gods og fik derfor af kongen, til erstatning for det mistede, lige så meget krongods i Hads herred som han havde mistet. (1200 td hartkorn på Samsø og 1900 td i Hads herred – skøde 4/8-1661).

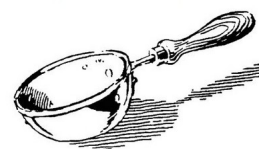
Og da han døde i 1661 blev godset delt ud på hans arvinger (4 sønner og 5 døtre) ved et skifte 1661-74. En af døtrene, Margrethe, gift med Gregorius Rathlou, fik gods (herunder bondebyen Loverstrup) til de senere herregårde Rathlousdal (bygget ca. 1674) og Gersdorfflund.

En anden datter, Sophie Amalie, gift Jens Rodsten, fik gods til det senere Rodsteenseje (Hovedstrupgaard og bondebyen Hovedstrup). Efter samling og tilkøb af mere gods blev der lavet skøde den 10/5-1674 og den nye Rodsteenseje hovedbygning var klar i 1781.

Til disse 2 godser tilhørte der 6, måske 7 vandmøller. Da de 6 lå på række langs Odder å med kort afstand imellem dem, og der i perioder var begrænset vandmængde i åen, var det klart at der kunne opstå stridigheder imellem dem. Så tidlig som 2/4-1655 var der en sag i Hads herreds ting mellem Fillerup Over og Neder mølle, der endte med en aftale om afstemning af vandniveau i de 2 møllers damme, med pejlemærker og jævnlig kontakt om vandbehov, som de forskellige fæstere skulle overholde.

I noget af tiden, hvor møllerne blev fæstet, var det bestemt hvilke møller de forskellige godsers bønder skulle bruge (møllerprivilegium), men efter at bønderne senere selv ejede deres gårde, opstod der konkurrence om at være bedst og tiltrække flest mulige kunder.

Når bønderne fik malet deres korn på møllen, betalte de ikke for arbejdet i rede penge, men i korn. Fra 1698 blev det lovbefalet, at alle møllere skulle bruge en kobber-toldkop, som skulle kontrolleres og stemples af myndighederne. Normalt måtte mølleren tage 1/18 af kornet, før det blev malet; og en almindelig toldkop rummede derfor 1/18 skæppe (0,97 liter). Af hver skæppe korn, måtte således tages èt strøget mål med toldkoppen.

Da bønderne ventede, mens deres korn blev malet, skulle der også være et husrum, hvor de kunne opholde imens. Og da der ikke fandtes nogen kro, var møllen stedet hvor man samledes og blev beværtet med brændevin og fortæring. Og hvis man tog lidt for meget for sig af brændevinen og de gode sager, skete det, at møllersvenden fik besked af mølleren på at tage en ekstra kop som betaling. Møllerne måtte udskænke brændevin, men ikke selv brænde den uden at have privilegie til det. Så det skulle købes i købstæderne.

I 1917 blev det forbudt at tolde. Fra da af skulle der betales "maleløn". Det vil sige, at mølleren skulle have sin betaling i penge efter en forud aftalt takst.

Vandmøllerne ved Odder by var:

1. Hovedstrup mølle/ Tues Mølle/ Overmøllen/ Sandager mølle (fra 1800).

Møllen er beliggende i Odder by på Møllevej 3-5 (matr. nr. 29). I 1567 omtaltes den som Tuis Mølle (muligvis opkaldt efter en daværende møller). I 1607 tilhørte den Kronen og var omtalt, da fæsteren havde klaget over for høj landgilde, som da blev nedsat.

Sandager mølle ca. 1895

Før 1622 hed mølleren **Knud Michelsen** og formentlig ca. 1622 blev sønnen **Jørgen Knudsen**, der var gift med Else Rasmusdatter, møller i Tues mølle. I 1657 nævnes hans datter Anne Jørgensdatter i en arvesag. Og i Odder kirkebog er i 1658 nævnt at "*Anders, Jørgen Møllers Søn i Tuess Mølle ihjelskøt aff de Svenske*". Han fik også sønnerne Michel, Knud, Rasmus og Hans (der var en skrøbelig person).

I 1660 fremlagde Jørgen Knudsen i Tues mølle følgende vidnesbyrd ved Hads herreds Ting "*at han af de polske krigsfolk blev først voldeligt frataget hans ganske formue, og siden slog de og unådigt handlede med både ham og hans hustru og børn, og på det sidste forjagede dem fra deres næring, og så fordærvede de boskabet, sønderhuggede kværnværket, bortrøvede jernet og ganske ruinerede møllen, så den stod øde fra 14 dage før påske 1659 og til Skt. Mortensdags tide, før han kunne få kværnen noget i gang*".

I et tingmøde i 1662 nævnes, at Jørgen Knudsen havde en arvelod i en gård ved hans bror Michel Knudsen, med tingsvidne dateret 15/4-1622. Jørgen Knudsen var også nævnt i 1662-matriklen; han døde i 1663, hvorefter enken Else Rasmusdatter havde møllefæstet.

Næste møller fra 1665 til 1698 var **Knud Jørgensen**, der blev gift 1665 med Mette Rasmusdatter og samtidig overtog fæstet, mod at love sin mor livsophold.

I et tingmøde 8/4-1673 er noteret at Knud Jørgensen i Tues Mølle og kone købte "*et halv selveier Bonde Gadehus i Odder med tilhørende Jord*". Han er også nævnt i Odder Markbog 1683 som møller. Her var møllen beskrevet som en lille mølle med overfaldshjul på 3 5/16 alen (1,9 m) høj og kværnsten på 2 1/8 alen (1,2 m) bred (Jydsk alen=57,5 cm). Mølle-skylden var sat til 17½ td hk.

Af børn fik Knud Jørgensen i 1667 sønnen Jørgen og ca. 1670 Anders. (formentlig flere, kirkebogen er ikke ført før 1655 og i tiden 1668-78). Under ham kom møllen ind under Rodsteensejes fæstegods og var det frem til 1803 – som den øvrige beboelse i Odder by. Knud Jørgensen døde i 1698 (og enken Mette Rasmusdatter i 1718).

Derefter blev i 1698 sønnen **Anders Knudsen** møller. Han blev gift i 1698 med Kirsten Pedersdatter af Fillerup, der døde i 1701; de fik i 1699 Knud og i 1701 Karen. Anders Knudsen var ved mandtallet i 1700 anført som møller i Tues Mølle, 30 år gl, med en søn Knud på 1 år på møllen.

Han giftede sig så igen med Maren Pedersdatter og fik i 1702 Kirsten og i 1705 Peder. Samme år havde han en sag på tinget angående et pantebrev og skøde på noget jord, som hørte til Tues mølle, og som lå på Fillerup mark. Så indtrådte den helt store skandale

i Odder, da Hans Christensen, ridefoged på Rodstenseje, den 29/6 1705 " på vegne af Anders Knudsen Møller af Tues mølle stævnedes hans kone Maren Pedersdatter af Odder samt Søren Jensen, værende hos sin far Jens Knudsen Møller i Odder, og Jens Knudsen Møller i Odder (Neder mølle) for vidner angående Maren Pedersdatters og Søren Jensens onde og usømmelige forhold med hverandre, og efterskrevne vidnede, at de på Rodstenseje hørte, at Maren Pedersdatter frivilligt bekendte, at Søren Jensen, som om natten blev grebet i et kammer med låst dør hos hende, og af hendes mand og andre blev ført til Rodstenseje, at hun med ham på 1½ års tid har brugt letfærdighed og et usædeligt levned, og han var far til hendes sidste barn Peder, hvorefter præsten hr Christen Skjønnings attest blev fremlagt, og tjenestepiger vidnede, at Maren Pedersdatter ofte sendte dem til Søren Jensen, at han skulle komme til hende, og vidnede om den nat, de pågreb dem sammen i herbergskammeret, og førte Søren Jensen til Rodstenseje".

Hor blev jo normalt straffet, men det er uvist hvad der her skete, om han tilgav hende eller blev skilt og gift igen. For han var noteret for 2 børn mere, en i 1707 (d.s.å.) og i 1710 Jens, inden han døde allerede i 1710, 40 år gl.

Den 7/12-1710 blev "Mogens Rasmussen, Møller i Odder, og Kirsten Rasmusdatter af Terp" viet. Og formentlig havde han da taget over som møller på Over Mølle. Det fremgår af et brev til amtmanden 15/12-1715, at der var en tvist mellem de andre møllere på Odder å og Mogens Rasmussen vedrørende en ændring i hans iboende mølle.

Hans fæstebrev lydende på **Mogens Rasmussen Tydsk** som "Møller i Thues Mølle" er først dateret 13/6-1719 (formentlig en genskrivning). Heri lovede han Knud Jørgensens enke ophold på stedet på livstid, og for dette fik han så en sort ko. Møllen var da noget "Brøstfældig" og det skulle han selv udbedre og vedligeholde, mod at han overtog alle Anders Knudsens efterladte ejendele. Godsejeren betingede sig desuden, at han skulle male al godsets korn og levere det i godsets bygninger uden beregning (det var hårde vilkår!).

Af børn fik Mogens og Kirsten i 1711 Johanne (d.s.å.), i 1713 Maren, i 1714 Rasmus og i 1717 Johanne. Men også dengang var "Dydens vej en smal sti, hvor man nemt kunne snuble" og i 1732 står der i Odder kirkebog: "1732 d. 24 Novemb blev Jensine Nielsdatter og Mogens Rasmusøn Møller absolveret for sin forseelse mod det 6te Bud". Og det har nok kostet bøde til dem begge (sædvanligvis 12 Rdl til manden og 6 Rdl til kvinden).

Mogens døde i 1734 og var da ikke ret velhavende (boet opgjort til 75 Rdl), hvorefter hans enke **Kirsten Rasmusdatter** (d.1752) overtog møllefæstet, indtil hun afstod det til sin svigersøn, degnen **Laurits Christensen Begtrup**, der fæstede Tues Mølle den 1/2-1737 (gift 1/8-1737 med Maren Mogensdatter). (Ved fæstet flyttede degnen ind i møllehuset, hvorefter Malthe Sehested fra Rodsteenseje skyndte sig at bortfæste degneboligen, først til skomager Niels Andersen og derefter til sadelmager Jørgen Sejersen, indtil den næste degn i Odder tiltrådte i 1778).

Om mølleren/degneren Laurits Begtrup fortælles mange sjove episoder. F. eks. en sag mod ham den 6/3-1741 vedrørende ulovlig brændevinsbrænding. Herredsfoged Holmer havde ved "en inquisition" fundet brændevinstøj ved degnen, der boede på Tues Mølle, og denne "begiegnede Holmer med særdeles brotal og meget piportuen væsen", så Holmer, "for at undgå videre tort og anden ulejlighed som snart kunne ske, måtte gå bort, tillige med de tvende Mænd der var med ham". - Herredsfogeden indstævnedes så Laurits Begtrup for retten, men herredsskriveren Knud Engelbrethsen fik hurtigt parterne forligt, så sagen blev frafalden og ophævet.

Laurits nåede at få 7 børn, inden han døde i 1778, hvorefter hans enke **Maren Mogensdatter Begtrup** overtog fæstet, til hun døde i slutningen af 1787. Ved Ft.1787 på stedet var hun opført som degneenke, 74 år. På møllen var også en datter Dorthea Begtrup, 48 år og gift (26/11-1779) med Niels Sahnagger, 46 år gl.

Svigersønnen **Niels Sahnagger**, der havde været forvalter på Rantzausgave og forpagter af Røjgaard, og blevet enkemand med en lille datter Øllegaard, fæstede den 25/12-1787 Tues Mølle. Møllen han overtog var slidt og i nogen forfald, men blev under ham meget udbedret, så den ved et syn i år 1800 blev erklæret for godt vedligeholdt. Men Niels døde allerede 2/1-1799 (55 år gl), hvorefter møllerenken **Dorthea Begtrup Sahnagger** overtog møllefæstet (Ft.1801,61 år) til hun døde i slutningen af 1802.

Den 12/12-1802 lavede **Øllegaard Sahnagger** (datter af Niels Sahnagger) købekontrakt på 2.500 Rdl med Frue WeinIgell i Rodsteenseje på Odder Øverste Mølle, med hartkorn 4 skp og mølleskyld 6 td 3 skp 3 fkr. Ved tinglæsning af skødet 27/6-1803 var hun dog blevet gift (11/6-1803) med møller **Niels Hansen**, der havde arbejdet ved møllen i flere år. Han var nu benævnt som ejer, og parret fik i 1803 en datter Dorothea Elisabeth.

Møllen blev fremover kaldt for Sandager Mølle, og en forsikringstaksering 4/1-1803 lyder på en samlet værdi af i alt 2.000 Rdl for alle bygninger. Møllehuset lå i nord, var på 3 fag og rummede 1 kværn med tilbehør, værdisat til 400 Rdl. Så med jordværdien i betragtning har det nok været en rimelig handel der var lavet.

I 1810 blev der lavet en ny taksering og Niels Hansen havde haft travlt. Møllehuset var nu nyt og på 7 fag, med murede vægge, og nu var der 2 vandhjul, 4 alen i diameter, og 3 kværne, en Rugkværn, 1 Brækkværn og 1 Pillekværn; værdien af mølleværket var 3.200 Rdl og stuehuset var også nyt med murede vægge, lofter og gulv. Derudover var der kommet 2 bygninger mere, så den samlede værdi var nu 6.500 Rdl.

Møllen var nu i privat eje og klarede sig godt i de økonomisk vanskelige tider med bl.a. statsbankerotten i 1813. I 1824 overlod Niels Hansen så møllen til sin datter Dorthea Elisabeth, der 9/11-1824 var blevet gift med en møllersvend Morten Mortensen og fået en datter, Nielsine. Men Morten døde allerede i 1825, hvorefter hun den 4/7-1826 giftede sig med **Ole Nielsen Lund**, der officielt overtog møllen fra Niels Hansen ved et gavebrev af 30/6-1827. Ole og Dorthea fik 8 børn, i 1829 Mette Kirstine, i 1830 Niels, i 1832 Øllegaard, i 1834 Karen Margrethe, i 1836 Morten Peter, i 1837 Cecilie Cathrine, i 1839 Ane Johanne Caroline og i 1842 Erika Marenza.

Ved Ft.1840 var Ole angivet til 42 år. I 1841 blev der lavet ny taksering af hele møllen, der var lavet mindre bygningsændringer og værdien blev nu sat til 5.550 Rbd.

Ole Lund døde 22/9-1844, hvorefter enken **Dorthea Elisabeth Hansen** overtog møllen (nævnt i Ft.1845, 41 år gl). Inden Ole døde havde han gennemført en kraftig ombygning af stuehuset. Samme længde, men huset blev meget dybere (fra 8¾ til 14¾ alen), og alle værelser fik gipsede lofter og trægulv, så en taksering i 1844 vurderede huset til 2.000 Rbd og hele møllen til 6.400 Rbd.

Enken giftede sig 3/7-1846 med møllersvend Søren Poulsen, men hun døde 3 mdr. senere og hendes far, den gl. Niels Hansen Møller døde 23/2-1847. Så møllen blev solgt på auktion 21/12-1847 for 16.650 Rbd og overtaget af en møller **Niels Hansen** fra Borum mølle.

Mølle-næringsloven kom i 1852 og ved en taksering i 1853 kan man se, at der er lavet ombygning og forbedring. Møllehuset var forbedret med et tegltag og 2 lofter, og et halvtag over møllehjulene. Der var stadig 2 vandhjul med vandkarm, men nu var der 4 kværne, 3 Malekværne og 1 Skalkværn. Møllehuset var værdisat til 3.100 Rbd, stuehuset var forlænget med 3 fag og hele møllen nu vurderet til 7.500 Rbd.

Ved Ft.1860 var Niels Hansen angivet til 43 år og gift med sin 2. kone Ane Marie på 29 år. På møllen var også 3 sønner og 1 datter. Niels døde allerede i 1862 og hans enke **Ane Marie Bull Pedersdatter** fik ved skiftebrev 21/3-1864 møllen til ejendom. Hun giftede sig i april 1864 med møllersvend **Hans Seiersen**, der fik skøde på møllen 4/4-1864 og han fortsatte driften. Ved Ft.1870 var han benævnt "Møller og Jordbruger, 36 år", men konen Ane Marie var da lige død.

Den 4/1-1873 blev møllen overtaget af **Rasmus Nielsen** fra Ondrup ved et mageskifte, hvor han gav en gård i Snærild i bytte. Og ved Ft.1880 var han benævnt "Gaard og Mølle-eier, 46 år", gift med Maren Rasmussen, og havde en møllersvend ansat. Men han blev åbenbart svagelig, for den 11/11-1887 var der i Aarhus Amtstidende følgende annonce: "*Ønskes bortforpagtet: Paa Grund af Ejerens vedvarende Svagelighed kan Sandager Vandmølle ved Odder med tilhørende Landbrug af ca. 70 Tdr Land faas i Forpagtning fra Foraaret 1888 at regne. Til Møllen, som i 1884 med en Bekostning af 20.000 Kroner er ombygget af Nyt og tidssvarende indrettet med indlagt fransk Sigteri osv.* (nyt møllehus og møllen ombygget

med nye kværne, valser og sigte), har der i mange Aar været og er fremdeles en udmærket god Søgning. En Mand med nogen Kapital vil her kunne skaffe sig en fordelagtig Virksomhed. Man henvender sig til Ejeren, R. Nielsen, Odder".

Ved Ft.1890 var Rasmus Nielsen anført som "Partikulier" og ved møllen var **Anton Pedersen**, 42 år, anført som "Møller", med en møllersvend og en lærling; og ved en lokal folketælling 28/11-1892 var samme Anton Pedersen anført som forpagter af møllen.

Den 11/5-1893 var der igen i Amtstidende en annonce: "VANDMØLLE OG LANDBRUG. Sandager Mølle, ombygget for nylig og tidssvarende indrettet, stor Kundekreds og fordelagtigt beliggende for Handelsmølleri i Odder By ved Jærnbanestation, kan faaes i Kjøbs eller Forpagtning til 1. April 1894, enten i Forening med et til samme hørende Landbrug paa ca. 70 Tdr. Land god Jord, eller særskilt. Nærmere ved Henvendelse til Ejeren, R. Nielsen i Odder".

Den 22/11-1895 indrykkede Rasmus Nielsen så en annonce i Odder Dagblad om auktion den 2/12 og 9/12-1895 over 60 tdr. land ager og engjord, udstykket i 15-20 parceller af 3-4 tdr. land osv. Men salget lykkedes åbenbart ikke, for da Rasmus døde i 1898 indrykkede enken den 2/2-1898 følgende annonce:

"Sandagers Mølle i Odder skal paa Grund af Dødsfald sælges snarest muligt og sælges særdeles billigt, naar Handel kan ske inden Udgangen af Febr. Maaned. Til Ejendommen hører ca. 70 Tdr. Ld. Ager, Eng og Mose, af Hartkorn ca. 4¼ Td., samt en omtrent ny Vandmølle, denne alene er bortforpagtet for 2.000 Kr aarlig. Bygningerne ere brandforsikrede for 28.321 Kr. Nærmere ved Henvendelse til R. Niensens Enke, som beboer Ejendommen, eller til Niels Pedersen, Ondrup".

Og 4/10-1900 forsøgte man igen at sælge eller forpagte: "Landbruget til Sandagers Mølle, ca. 70 Tdr. Land, kan faaes til Kjøbs eller Forpagtning paa rimelige Vilkaar".

Ved Ft.1901 var møllen ejet af en Knud Lauritsen og mølleren var nu **Ole Lauritsen**, 38 år, han var tilflyttet i 1894 fra Fruering og gift med Sophie Madsen.

Møllen blev senere (ca. 1904?) afhændet til købmand Georg Nielsen og konditor Chr. Pedersen. Og ved Ft. 1906 var **Ole Lauritsen** nu anført som "Mølleforpagter ved Sandager Mølle" og han var formentlig møller til 1909.

Den 19/12-1908 annonceredes efter ny forpagter: "Forpagtning. Sandager Mølle, beliggende i Odder By, kan til April 1909 faaes i Forpagtning med eller uden Markjord. Henvendelse til Kjøbmand Georg Nielsen, Odder".

I 1909-10 skete der en større ombygning af møllen, samtidig med at den skiftede navn til Odder Vand- & Dampmølle. Det er tvivlsomt om der nåede at blive installeret en dampmaskine, men i 1910 blev der i vest tilbygget et motorhus og installeret en forbrændingsmotor, dels som ekstra drivkraft og dels for at kompensere for den svingende vandmængde i åen. Og samtidig kom der nyt mølleri- og sigteanlæg. Efter endt ombygning blev der annonceret kraftigt i avisen 1/12-1910.

Ved Ft.1911 var **Johannes Madsen** nævnt som møllebestyrer, tilgået fra Århus i 1910, og møllen da benævnt Odder Vand og Dampmølle, og som ejer anført Georg Nielsen.

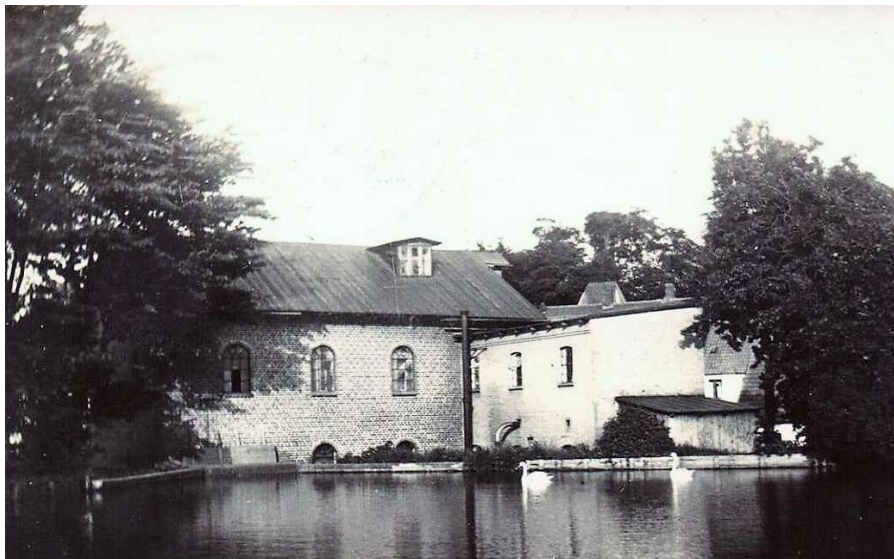
I september 1911 indgik møller **Jens Andersen Jeppesen**, der ved Ft.1911 var mølleforpagter ved Søby mølle i Kobberup ved Viborg, en forpagtningsaftale med Georg Nielsen om møllen.

I 1917 blev vandhjulet erstattet med en vandturbine og i 1925 blev der lavet en østlig tilbygning til kontor og lager, og lidt senere, i maj 1927, købte Jens Andersen Jeppesen så møllen til ejendom.

Han var en foretagsom mand og lancerede bl. a. produktet valsede byggryn af perlebyg, ved navn Stærkodder, der var fremstillet på en speciel porcelæns-valse. Han installerede flere nye anlæg og sigter på møllen og havde den i en årrække, indtil han døde i midten af 1950'erne hvor produktionen stoppede.

Odder Vand- & Dampmølle.
(Tidl. Sandager Mølle).
Efter endt fuldstændig Ombygning med Indlæg af ny Mølleri og Rensem-skinner — med specielle Anlæg for grovt Rugmel og danske Byggryn samt stor Maskinkraft, anbefales Møllen til d'Hrr. Bagere Landmænd, Købmænd, samt enhver Forbruger af friske, dansko Mølleriprodukter.
Korn modtages til Formaling og Sigtning.
Lager af: **grovt Rugmel, Rugsigtemel, danske Byggryn** i alle Finheder, **Bygmel, Flormel, alle Sorter Grutning, Affaldsprodukter.**
Telefoner: **Møllen Nr. 175, Kontor 3.**
Odder i December 1910.
Odder Damp- og Vandmølle.
7929 **Georg Nielsen,**

Møllehusets bagside
med motorhus

Møllen blev derefter solgt til Odder Kommune med overtagelse 1/6-1956 og blev fredet i 1971. Bygningerne huser nu Odder Museum og Lokalarbiv, og det gamle mølleværk er stadig intakt, og er klargjort til lejlighedsvis kørsel for museet.

2. Odder mølle / Neder Mølle:

Møllen lå i Odder by på matr, nr. 28, nuværende Nørregade 33. Neder Mølle var den sidste (nederste) af oprindeligt 6 vandmøller langs Odder å. I 1650 er der nævnt **Niels Jensen** som møller i Neder Odder Mølle, der da hørte ind under Kronens gods. (men den er sandsynligvis meget ældre).

Niels Jensen døde i 1662, var gift med Sidsel Nielsdatter og fik døtrene Karen og Dorete, samt sønnen **Peder Nielsen**, der blev gift med Maren Jensdatter i 1662, og blev møller. I 1666 fik de en datter Johanne (fik formentlig flere børn, kirkebogen er ikke ført i tiden 1668-78) og fik i 1682 Ide, hvor hans kone da døde. Peder Nielsen Møller døde 1688.

Ifølge Odder Markbog 1683 var møllen da fæstet af **Jens Knudsen Møller**. Møllen var nu og frem til 1807 en del af Rodsteenseje's fæstegods – som den øvrige del af landsbyen Odder. Møllen var fæstet med jordlod af hartkorn 5,2,2,0. I Markbogen er møllen beskrevet som en lille mølle med overfaldshjul på 3 5/16 alen (1,9 m) høj og kværnsten på 2 1/8 alen (1,2 m) bred (Jydsk alen = 57,5 cm). Mølleskyld sat til 17½ td hk.

Den var uden mølledam og der omtaltes problemer med vandtilførslen, en naturlig følge af at vandet blev udnyttet af 4 møller længere oppe af åen. Selv om et overfaldshjul var den mest effektive type, krævede det alligevel ca. 45 m³ vandtilførsel/ minut til produktion, så i slutningen af 1600-tallet blev den dårlige vandtilførsel forbedret med anlæg af en mølledam, for at kunne regulere tilførslen.

Jens Knudsen fik mange børn. Blev 8/10-1665 gift med Maren Sørensdatter, der døde i 1693. Af børn fik de bl.a. Søren i 1683, Peder i 1684 (d.s.å.), Maren i 1685, Peder i 1686, Jens i 1689 og Lisbet i 1691. I 1694 giftede Jens sig så med Ane Hansdatter og de fik Ane Marie i 1695, Maren i 1699 (d.s.å.), Hans og Knud i 1700.

Ved mandtallet 1700 var Jens Knudsen nævnt som fæster, 57 år gl, med 3 sønner på møllen, Søren Jensen 17 år, Jens Jensen 10 år og Knud Jensen 1 år. Konen døde i 1712 og Jens Knudsen i 1715, 72 år gl.

I 1709 blev **Morten Nielsen Møller** gift med møllerdatteren Maren Jensdatter og fæstede Neder Mølle den 18/4-1709 (fik fæstet bekræftet 13/6-1719 med nyt fæstebrev). Af børn fik de Søren i 1710, Jens i 1712, Niels i 1714 (d.1717), Anders i 1715 (d.1717).

Morten Nielsen døde i 1728 og den 8/1-1729 fæstede **Niels Hansen** (fra Kysinge) møllen og mølleengen, noget kirkejord samt Jens Rasmussen Vævers boelsjord (hk. „2,3,2), i det han ægtede Morten Nielsens enke Maren Jensdatter. Niels Hansen Møller døde dog efter få år (i 1737), og konen Maren Jensdatter i 1749.

Den 10/12-1737 fæstede **Knud Sørensen** (fra Randlev) Neder Mølle m. jord og det hele,

og blev i 1738 gift med Lisbeth Rasmusdatter af Saxild (der nedstammede fra den tidligere møller Jens Knudsen). De fik i 1739 en søn Søren, inden hun døde i 1741. Derefter giftede Knud Sørensen sig med Mette Pedersdatter den 3/1-1742, og de fik i 1743 sønnen Jørgen (Bisgaard) og i 1744 sønnen Jens. Knud Sørensen døde allerede i 1752.

Herefter var det **Jacob Olufsen Winter** (barnefødt i møllen) der fæstede Neder Mølle m. jord den 14/12-1752, idet han samtidig (23/2-1753) ægtede enken Mette Pedersdatter. Han døde også tidligt (i 1764), så **Mette Pedersdatter** fortsatte fæstet som møllerenke (nævnt ved Ft.1787, 70 år gl); døde først i 1799.

Den 25/9-1772 blev **Jørgen Knudsen Bisgaard** og Mette Margrethe Laursdatter Begtrup begge af Odder by viet og samtidig fæstede han en vindmølle i Ørsted. De fik en datter Marie Kirstine i 1774, men konen blev syg og døde 1775, hvorefter Jørgen i 1777 giftede sig med Dorthea Sophie Møller, og de fik sønnen Hans Peter ca. 1780.

Jørgen var søn af møller Knud Sørensen. Han flyttede så til Neder Mølle og fæstede 3/2-1785 møllen (til overtagelse, når moderen ikke kunne mere). Men Jørgen Bisgaard døde før hende (6/11-1798, 55 år gl) og i 1799 døde hans moder Mette Pedersdatter, 80 år gl.

Så ved Ft.1801 var der på møllen anført møllerenke Dorthea Sophie Møller, 64 år og sønnen **Hans Peter Bisgaard**, 22 år, der nu var møller. Op til faderens død havde Hans Peter den 20/7-1798 fæstet møllen m.m. til overtagelse, når hans farmor Mette Pedersdatter havde afstået den. Efter udskiftningen var lodden nu på 1 td hartkorn + mølleskyld 5 td, 2 skp, 1 fkr og 1 alb. Den 11/1-1805 blev Hans Peter gift med Maren Pedersdatter af Balle og 16/4-1805 fik parret en datter Dorthe Sophie Bisgaard. Men det blev kun for en kort bemærkning at han var møller, for han døde allerede i 1807 (af tuberkulose?).

Odder Neder mølle ca. 1880

Enken Maren Pedersdatter lavede kort efter hans død en "forening" med møllersvend i Skægs Mølle **Hans Sørensen** om at ægte hende, hvis hun overstod den forestående barsel. Og skulle hun dø af den, lovede han at forsørge hendes barn. Men det gik godt og 31/10-1807 fødte hun en datter, Hansine Petrea Bisgaard. Så 4/3-1808 giftede Hans Sørensen sig så med enken og købte (på købekontrakt af 29/8-1807) Neder Mølle af Rodsteenseje for 4.500 Rdl (skøde 24/6-1808), og overtog samtidig den oprettede opholds-kontrakt med Hans Peter Bisgaards moder Dorthea Bisgaard (døde 14/1-1825, 87 år).

Samtidig tegnede han forsikring på møllen og takseringen 2/5-1808 lød på: 5.240 Rdl for bygninger, herunder et 11 fags stuehus med loft og gulve, diverse landbrugsbygninger, et opholdshus og et møllerværk (1 vandhiul og 2 kværne).

Når man medregner den jord, der fulgte med i købet, så var det ikke nogen dårlig handel møller Hans Sørensen havde gjort. Sammen med Maren Pedersdatter fik han 3 børn, i 1809 Marie, i 1811 Søren og Magdalene, der døde tidligt. Men heller ikke Hans Sørensen blev ret gammel, han døde allerede 18/6-1816, 40½ år gl.

Enken magtede ikke at drive møllen selv, så den 13/8-1816 blev **Laurs Malthasen**, 31 år,

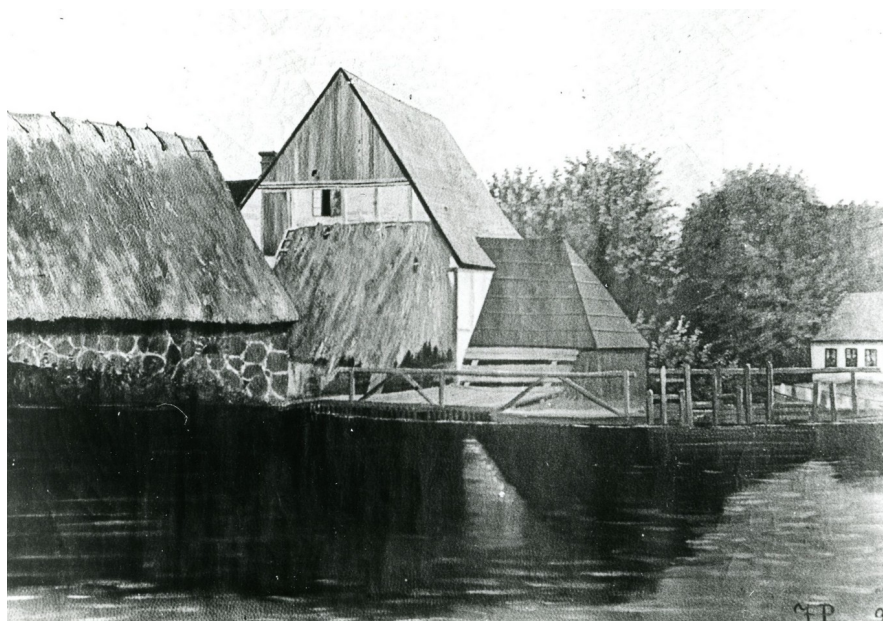
"Tjenestekarl af Odder Stampemølle" viet til enken Maren Pedersdatter, 31 år og var nu møller på Neder Mølle. Parret fik 3 børn, Maren Laursdatter i 1820, Hans Peter Laursen 23/4-1823 og sønnen Laurs Laursen i 1825. Ved Ft.1834 var Laurs benævnt "Møller og Organist, 49 år".

Af en taksering i 1840 fremgår at mølleværket stadig blev drevet af 1 underfalds vandhjul, 7 alen i diameter, og nu havde 3 kværne, en Rug- og Sigtekværn, en Maltkværn og en Pillekværn. Resten af bygningerne var uændrede og værdien var i alt på 3.130 Rbd.

Ved en taksering i 1851 var der ikke sket ændringer i bygningerne eller mølleværk, men værdien var nu sat til 4.030 Rbd.

Møller Laurs Malthesen døde 12/5-1852, 67 år gl (og hans enke Maren Pedersdatter 29/5-1871, 86 år). Den 5/2-1853 blev der tinglæst testamentarisk adkomst på Odder Neder Mølle til sønnen **Hans Peter Laursen**, der da var gårdmand i Odder. Han blev 1849 gift med Louise Marie Pedersdatter, og de fik en datter, Maren Emilie.

Hans Peter var herefter møller på Neder Mølle og i 1853-54 blev møllehuset så nybygget med kælder og 2 etager. Stadig kun med 1 underfalds vandhjul, nu med 8 alen i diameter og overdækket, og stadig med 3 kværne. Hele mølleværket blev sat til værdi 4.230 Rbd. Øvrige bygninger var uændrede og det hele værdisat til 6.360 Rbd. Men Hans Peter Laursen blev ramt af tuberkulose og døde allerede i 1855, 32 år gl.

Odder Neder Mølle
1897.

Så i 1856 giftede enken Louise Marie sig med **Keld Jensen**, tilgået fra Gjesing, som nu blev møller i Neder Mølle. Ved Ft.1860 var Keld Jensen angivet til 31 år og hans kone Louise Marie 32 år. Ved Ft.1880 var Keld udover at være gård- og mølleeejer også blevet sognefoged, og han havde da en forpagter **Peder Pedersen** til at køre møllen.

Ved Ft.1890 var Keld anført som "Møller og Landbruger, 60 år". Og ved den lokale tælling nov. 1892 var bager **Carl Theodor Schmidt**, 43 år, anført som forpagter af møllen, med møllersvend Morten Svendsen boende på møllen, og denne forpagtning varede helt frem til år 1900 efter sigende.

Den 2/10-1897 annoncerede Keld møllen med tilliggende jorder, med eller uden besætning, til salg på grund af alderdomssvaghed. Og igen den 12/9-1900:

"Mølle til Salgs. Odder Neder Mølle kan paa Grund af Ejerens Svaghed faaes til Kjøbs. Til Møllen, hvori findes 2 Gruttekværne, 1 Skalkværn, Sigte og Grynsorterer, Valseværk samt Rundsav, hører ca. 29 Tdr. Land Ager og Skov samt god, stor Frugthave og udmærket stor Beboelse. Møllen ligger i selve Odder By, og der er god Kornforretning. K. Jensen".

Men den blev ikke solgt og Keld Jensen måtte fortsætte som mølleeejer i nogle år endnu, og var ved Ft.1901 stadig gift med Louise og angivet som "Møller og Landmand", 72 år, med en møllersvend ansat. (Keld døde 14/11-1908).

Oprindeligt var det bønderne der fik malet deres eget korn ved møllerne, men i slutningen af 1800-tallet var det industrielt mølteri med maling af mel til industribrug, der vandt frem

og mange af de gamle møller kunne ikke klare sig i konkurrencen og måtte lukke ned. Og driften på Odder Neder mølle blev indstillet i starten af 1900-tallet.

Keld Jensen solgte i 1903 Neder Mølle med jord til handelsmand **Erik Kruse Pedersen**, der ved Ft.1906 var anført som "Gaardmand og Møller. Også han havde problemer med driften og indrykkede 7/2-1906 følgende annonce:

"For dygtige Forretningsfolk. Neder Møllens Vandkraft med Bygninger og ca. 13.000 Kv.Alen Jord, beliggende midt i Odder By, ud til 3 Gader, passende til industrielt Brug, hvortil der er Trang, er til Salg ved Henvendelse til Ejeren, Møller Kruse, Neder Mølle, Odder".

Det endte med at han udstykkede jorden til Odders første villakvarter, rev møllebygningerne ned og fyldte mølledammen op ca. 1906, så i dag er alle spor af møllen væk.

3. Overskov-møllen / Stampemøllen:

Stampemøllen er beliggende ved Stampmøllebækken, der udspringer i Torrild mose og løber ud i Odder Å i byens nordøstligste hjørne. Møllen ligger i Odder Overskov, så i gamle dage kaldtes den for "Overskov-møllen". Ved 1844-matriklen var det matr. nr. 34, nuværende adresse er Stampmøllevej 57, Odder.

Møllen var måske oprindeligt en kornmølle som de øvrige vandmøller i Odder, men blev senere brugt som stampemølle til at bearbejde grove, heluldne vadmelstoffer og skind (klædevalkning), så de blev bløde og egnede til klæder.

Stampemøller var kendt i Danmark fra 1500-tallet og var en speciel form for vandmølle, hvor møllehjulet er drivkraft for nogle lodrette stave, såkaldte stampere. Mølleakslen er forsynet med knaster, der griber fat i huller på stamperne, hæver dem, hvorefter de ved hjælp af tyngdekraften falder ned og rammer et fast underlag, hvorpå det materiale, der skal stemples, ligger.

Ved en opgørelse over vandmøller i Århus Len år 1650 var det formentlig den, der var nævnt som: "*Skou Mølle, ved Peder Hansen*" (fejlt?, formentlig Jensen).

Noget tyder på at den efter 1660 ikke var med i det gods, der blev tilskrevet rigshofmester Joachim Gersdorff af kongen, og senere tilskrevet Jens Rodsten og frue Sophie Amalie Gersdorff som arv. Og derfor ikke var en del af Rodsteenseje's fæstegods i begyndelsen.

Møllen lå øde hen i en række år. Den 13/4-1663 var **Peder Jensen Møller** i Balle indstævnet for Hads herreds Ting af en Peder Jacobsen, der åbenbart ejede møllen sammen med en afdød broder Jens Jacobsen, begge fra Frausing, fordi "*han i nogle år har beboet og brugt Skovmøllen i Odder, og nu i langsommelig tid ikke har givet deraf den sædvanlige afgift, medens samme mølle skal være gerådet i ruin, og satte i rette, at Peder Jensen bør erstatte og betale al hvis afgift, som af samme mølle plejer at gå, og betale brøstfældigheden på møllen*".

Hertil mødte Peder Jensen op og svarede, "*at den onde krigstid og ikke han havde forårsaget den, såvel som mange andre steder, at blive øde, og mest hvor enlige steder var, og i besynderlig den mølle, som lå enlig i skoven langt fra byer og andre folk, hvor den arme mand blev først afskattet og siden frarøvet hans formue, og på det sidste i armod og elendighed forjaget med hustru børn og folk, så han hverken kunne komme nær til møllen, uden at miste liv og helbred, ej heller havde husbond at søge, der ham kunne hjælpe, men måtte søge husly på andre steder, da samme mølle var øde og ruineret, formodede at efterdi Gud hjalp den gode sl mand fra sådan forstyrrelighed med hans gode formue, der han hverken kunne forsyne eller hjælpe sin egen gård eller sin mølle, som det ejede, hans gode hæderlige arving ikke skulle ville stræbe den fattige mand efter det lidet brød, han endnu kunne have igen ved Guds og gode venners hjælp bekommet*".

Sagen blev så opsat 6 uger. Den 4/5-1663 mødte Peder Jensen i Balle så op på tinget og vidnede, "*at han, den stund han kunne bo i Skovmøllen, da holdt han den vel ved magt, indtil 1657 da fjenderne de svenske kom her i landet, og formedelst samme mølle lå enligt inde i skoven fra byer og andre folk, blev han ofte udplyndret, og derefter ganske forjaget fra møllen, og der hans gode, nu sl husbond også af fjendernes overvold måtte forlade sin en sted gård, så den blev øde, så den fattige møller havde ingen, der ham kunne hjælpe eller forsvare, hvorover møllen ligesom gården blev ilde ruineret og ganske øde, så han med hustru og børn ---- og samme mølle huses kværnværk var øde og fordærvet og dammen ----, så hver-*

ken Peder Jensen eller andre kunne nære sig ---- end som i den vilde skov, og den fattige mand var ikke i nogen måde årsag til samme mølles ødelæggelse, ej heller ikke kunne det forhindre mere, end husbonden eller ejermændene selv kunne gjort, men han blev nødtvunget til at søge en plads og næring på andre steder, og han tog ganske intet derfra, hvis møllen tilhørte".

Der blev derefter afsagt dom: "da det med tingsvidne bevises, at Peder Jensen af fjendernes overvold at være forjaget og møllen, som han nogen tid lang i brug havde, er imidlertid mineret og af fjenderne forødt, så den ikke kunne bruges, og hans eget gods dermed er ham berøvet og borttaget, som han ej kunne imodstå, og det ikke bevises, han sig at have forset, da bør han være fri for tiltale".

Han fik i 1665 en søn Jens, der døde samme år. Der er ikke noget tegn på at Peder kom i gang med møllen igen, eller hvad han herefter lavede, men i Odder kirkebog er der i 1691 anført dødsfald af "Peder Skovmøller aff Balle".

I 1696 er der i kirkebogen også nævnt at "Johan Skovmøllers Maren Kiers af Odder" er død, men der findes ikke mere om ham eller om møllen var kommet i gang igen.

Ved mandtal år 1700 i Odder var møllen ikke nævnt. Der nævnes en Laurits Nielsen, 50 år gl., der fæstede hus ved Rodsteenseje, formentlig fra 1683, da der da i kirkebogen er noteret en Laurs Ry, der blev gift med en Giertrud. Den 10/7-1702 stævnedes ridefoged Hans Christensen "på husbonds Jens Rodstens vegne skovfoged Laurids Nielsen Ry i Odder for dom for hvis, som er hugget på hans husbonds skove, som han skulle have opsigst med og nydt frihed for, og fremlagde tingsvidne 22/5, og der blev afsagt dom: han bør som en ulydig tjener have sit fæste forbrudt og betale processens bekostning". Men han har nok fået sagen forligt, da han fortsat fæstede huset. I 1719 gik Laurits og hans kone på ophold (hun døde i 1723 og han i 1727).

Samme Laurits Nielsen Rye havde en datter, Helle Lauritsdatter, der i 1716 giftede sig med Nicolai Johansen. Og 12/6-1719 fik **Nicolai Johansen Felbereder** så fæste på svigerfaderens hus (formentlig det gamle "Garverhus" på hjørnet af Bisgaardsvej og Nølevvej, tidl. Østergade), samt noget ikke nærmere defineret jord. Fæstebrevet nævner ikke noget om stampemøllen, men det var måske af politiske hensyn, for netop da havde amtmanden fået påbud om at indberette, hvis nogen drev ulovlig felberedning i landområderne.

Felberedning var en efterbehandling af skind og pelse, hvor man dels garvede dem med bark og dels behandlede dem med kalk og fedt, for til slut at bearbejde dem med stampning (på stampemølle). Problemet var, at det var et beskyttet fag, der kun måtte udøves i købstæderne af faglærte "Felberedere". Det var kun "Skindere", der lavede afflånning af dyrehud og afrensning af samme, der måtte arbejde på landet; og det var der på det tidspunkt kommet en Kgl. Forordning om.

Det var problematisk for Rodsteenseje der havde store jagt- og skovarealer, hvorfra skytten hver dag skulle forsyne køkkenet med fersk kød, og derved producerede store mængder skind. Herved opstod der et behov for felberedning ved Rodsteenseje og på et tidspunkt var der hele 3 personer i Odder (alle fæstere ved Rodsteenseje), der lavede felberedning, selv om det var ulovligt.

Og det vidste godsejeren godt, men vendte det blinde øje til, selv om felberederne i Horsens gentagne gange klagede over det til amtmanden i Skanderborg. Herredsfogeden Friderich Holmer vidste det også (fæstede boel på Odder bymark af Rodsteenseje i 1733) og det voldte ham kvaler, da hans boel lå tæt ved stampemøllen.

I 1737 indberettede herredsfoged Holmer i et brev til amtmanden, at Nicolai Johansen havde Stampemøllen i fæste for at stampe vadmæl, når der ellers var vand nok til at drive møllen. Og at samme Holmer 29 januar sammen med 2 mænd efter amtmandens ordre havde besøgt Nicolai Johansens hus og der "foretog en inquisition over alt i Huset i Kamre, Kælder, Sengestæder, Kister, Skriver Skabe som blev oplukkede, samt på Loftet i hans andre Hus og Stampemøllen, hvor der blev nøje søgt og ransaget efter rå og tilberedte Skind samt Feldbereder Værktøj, hvoraf der intet fandtes. Og sluttelig advaret ham om, at han ikke måtte drive dette Håndværk" !

I 1740 ved en Folkeskat-opkrævning nævnes Nicolai Johansen, af forvalteren Chr. Bang, Rodsteenseje, for udover at stampe vadmæl også at være "Skovfoged overalt for Herskabet", så han har nok, lige som sin svigerfar, også været skovfoged under Rodsteenseje.

Af børn fik Nicolai Johansen og konen Helle i 1717 Maren, i 1719 Jens, i 1721 Friderich Johan, i 1724 Laurits, og 1728 Gertrud.

Den 28/12-1753 fæstede sønnen **Laurs Nicolaisen Rye** så stampemøllen, kaldet Over Skov-Møllen, med jord, dam og damsted samt faderens hus i Odder by for 12 rdl for møllen (må nu være overtaget af Rodsteenseje) og 2 rdl for huset i landgilde pr. år. Faderen fik ophold i 2 fag af huset samt havde ret til at bruge stampemøllen til at berede alle de skind, som han kunne overkomme, så det må være blevet lovligt på det tidspunkt. (Moderen døde i 1759 og faderen i 1762).

Den 6/12-1754 blev Laurs viet til Anne Kirstine Andersdatter, der tjente på Rodsteenseje og de fik i 1755 Sophie Amalie, i 1757 Maltha, i 1760 Nicolai, i 1764 Ide Marie. Konen døde i 1771, hvorefter Laurs giftede sig med den unge Anne Jensdatter Møller (23 år gl) og de fik i 1772 Anne Kirstine og i 1775 Jens. Anne Jensdatter døde som 34 årig i 1783; samtidig gik Laurs på ophold ved sønnen (døde år 1800, 78½ år gl).

Odder Stampemølle

Så den 6/5-1783 fæstede sønnen **Maltha Laursen Rye** stampemøllen med jord, dam og damsted samt huset i Odder by ligeledes for 14 rdl pr. år. Og den 8/2-1784 blev han viet til Maren Christensdatter af Morsholt. Faderen Laurs havde ud over drift af stampemøllen også fra 1767 (efter Knud Engelbrethsen) været ansat som organist ved Odder sognekirke og det embede overtog sønnen også (årligt vederlag: 4 td byg, 2 td havre og 10 læs bøgebrænde !).

I 1803 begyndte Rodstenseje at sælge ud af deres fæstegods og 11/1-1803 skrev Maltha Laursen Rye købekontrakt (skøde 15/6-1804) med fru WeinIgell på Rodsteenseje om køb af stampemøllen med jordlod, hartkorn: "1,1,2 for 1.000 Rdl. Straks efter blev der tegnet en brandforsikring, og en taksering fra 24/2-1803 lød på 660 Rdl for det hele; et stuehus med et stampeværk med 2 stampere tilbygget, samt et bryggershus og en lade. Så møllen var nok købt lidt dyrt.

Maltha og Maren fik 4 børn, 1 søn Laurs i 1785, Mette Sophia i 1787, Ane Kirstine i 1790 og Johanne i 1792.

Det var meningen at sønnen skulle overtage stampemøllen efter faderen. Så efter nogle års soldatertjeneste købte **Laurs Rye Malthasen** den 28/12-1810 møllen af faderen. Derefter måtte han afsted igen som soldat (i Englands-krigen), så faderen fortsatte driften. I en ny brandforsikrings-taksering i 1812 var værdien steget til 2.500 Rdl, men det skyldtes inflationen, for der var ingen ændringer eller forbedringer foretaget.

Først i 1814 var han tilbage og kunne arbejde på stampemøllen igen. Samme år døde hans moder Maren Christensdatter, 50½ år gl. I Odder Neder Mølle boede møllerenken Maren Pedersdatter, der havde overlevet 2 møllere, og hun manglede en til at drive møllen. Hende giftede Laurs Malthasen sig med den 13/8-1816, og var herefter møller på Neder Mølle (der var en noget større mølle). Og da han ikke ville have 2 møller, så solgte

han den 17/6-1817 stampemøllen tilbage til sin far Maltha Laursen.

For at bevare stampemøllen i familien, blev den så tilskrevet den yngste datter Johanne Malthasdatter, der den 29/6-1819 blev gift med en møllersvend fra Skægs mølle, **Jens Pedersen**. Og Maltha kunne så gå på ophold indtil han døde 19/2-1825, 70 år gl.

Jens Pedersen arbejdede nu som stampemøller helt frem til konen Johanne døde i 1855. Og der var da stadig stort behov for stampning af de hjemmefremstillede uldne klædestoffer for at de kunne blive bløde og krympfri. I 1829 viste en ny taksering, at der var bygget nyt 7 fag stuehus med lofter og gulve, samt en ny bygning til at rumme bryggers og stampeværk m.m. Værdien var i alt på 1.000 Rbd. Og en taksering i 1833 viste at der var bygget et ekstra materialehus på 7 fag, så værdien nu var ansat til 1.500 Rbd.

Jens Pedersen døde i 1873, 79 år gl, men allerede ca. 1855 tog sønnen **Rasmus Jensen** over. Tiderne ændrede sig efterhånden og ca. 1876 måtte møllen omlægges til maling af korn (grutning) og til stampning af benmel for at kunne eksistere. Rasmus var nævnt i Ft. 1870 som stampemøller, gift med Sophie Marie Olesdatter, og i Ft.1880, "som Mølleeejer, 53 år". I 1882 blev stuehuset renoveret og facaden opført i blank mur, og det øvrige bindingsværk udskiftet med brændte mursten. Møllehuset var dog stadig i bindingsværk.

Sønnen **Maltha Rasmussen** forpagtede møllen i 1887, ved Ft.1890 anført som Mølleforpagter, 25 år og gift med Anne Sophie Fuglsang (og faderen Rasmus drev da landbruget). Men i 1893 blev stampemøllen solgt ud af slægten til en **P. Andersen**. (Rasmus og konen fik da ophold på den Andersenske Stiftelse og han døde 11/6-1906,79 år gl).

Ved Ft.1901 var møllen ejet af **Peder Jensen**, 58 år, tilflyttet år 1900 fra Søvind, gift med Mariane Andersen og med sønnen Johannes som møllersvend. Ved Ft.1906 er Peder Jensen angivet som mølleeejer og sønnen **Rasmus Johannes Jensen**, 29 år gl, som mølleforpagter. Og han er nævnt som møller i Kraks Vejviser frem til 1945.

I perioden blev der lavet et savværk som supplement til kornmøllen, der stadig var i drift indtil 1950'erne. Derefter henlå den i forfald, og sidste ejer var Thorvald Jensen.

Odder Kommune købte stedet i 1980 og istandsatte bygningerne, der stadig findes og ejes af kommunen, men stemmeværket er fjernet og mølledammen, der lå indrammet af skov, er nu væk.

4. Det mystiske "øde møllested":

I matriklen af 1688 omtales et øde møllested mellem Odder og Tvenstrup med hartkorn 1 fkr, der nu var "*ganske øde og ey anslagen*". Og fra mandtal år 1700 og frem til udskiftningen 1796 er det nævnt i alle fæstebreve for Odder Neder mølle med hartkorn 1 fkr. Har der været en mølle mellem de to byer, så kan det have være ved Asbæk, der løber ud i Odder å. Denne bæk danner grænsen mellem Odder og det tidligere Tvenstrup sogn.

Mølleeejerne tjente godt og var ofte meget velhavende; men det har været et usundt arbejdsmiljø med meget støv i luften i arbejdslokalerne og mange, der arbejdede på møllerne her i område,t opnåede ikke at blive ret gamle.

Appendix:

Mølle-takseringer 1800-1858 (noteret som skrevet):

Tues mølle/Odder Overmølle/Sandager Mølle.

Taks. 094 – 4/1-1803: Odder Bye - En Mølle tilhører Jomfru **Øllegaard Sandager**

a, Møllehuset i Nord 3 Fag 10 Al: Dyb, 48 Al: lang, der udi 1 Qværn med tilbehør, Ege Under og Fyr Over Tømmer, Klinede Vægge og Straae Tag – 400.

b, Stuehuus i Sønder 18 Fag 8½ Al: dyb 48 Al: lang, indrettet til 3 Stuer 6 Kamre Kjøkken og Bryggers do Materialier – 1.160.

c, Stald og Fæehuus i Nord 10 Fag 8½ Al: dyb 25 Al: lang, do Materialier – 200.

d, Lade i Vester 11 Fag 9 Al: dyb 30 Al: lang, do Mat. - 240. - - - - I alt **2.000 rd.**
Forsvarlig mod Ildsfare, ei forhen forsikkret. -

Taks. 614 – 18/10-1810: Odder Sogn og Bye - Tues mølle ved Odder, eies og beboes af Mølleren **Niels Hansen**, forhen under Hoved N.7-8 forsikkret for 2.000 rd. -

a, Møllehuset i Øster og Vester med Enderne 7 Fag 10 Alen viidt 14 Alen langt 4 Alen høit, Eege Under og Fyrre Overtømmer, murede Vægge og Straataække, indrettet med 3 Qværne, en Rugqværn, 1 Brækqværn og 1 Pilleqværn, samt 2de Vandhiul 4 Alen i Giennemsnit med alt Tilbehør, før forsikkret for 400 rd, nu - 3.200.

b, Stuehuset i Nord 12 Fag 8¾ Alen viidt, Eege Under og Fyrre Overtømmer, murede Vægge og Straaetække, indrettet til 3 Stuer, 4 Kamre, med Loft Vinduer og Dørre, Fielgulv samt 2de forsvarlige Skorsteene, før 1.160 rd, nu - 1.500.

c, Stald og Fæehuus i Sønder 12 Fag 9 Alen viidt, do Bygnings Matrialier forbliver ved forrige taxation 200, - 200.

d, Ladehuus i Øster 11 Fag 11½ Alen viidt, Do Matr, deraf er 2 Fag i Sønder Ende indrettet til en Stue og Kjøkken med Loft Vinduer og Dørre, samt en forsvarlig Skorsteen, før 240 rd, nu - 1.000.

e, Møllestue, Kjøkken og Bryggers Vesten Stuehuset 7 Fag 12½ Alen viidt af samme Bygnings Materialier som forrige - 500.

f, Vognremise og Huggehuus i Vester 6 Fag 8½ Alen viidt, Ditto Matr, tax. For - 100. - - I alt **6.500 rd.**

Taks. 2388 – 31/1-1841: Tues Mølle i Odder eies af **Ole Nielsen Lund**, forhen under Hoved N. 7, Li N. 8, forsikkret for 4.860 Rbd, befandtes nu saaleds forandret og forbedret.

a og b, bliver staaende for uforandret for i alt - 3.384.

c, det søndre Huus, 15 Fag 9 Al dyb, Ege Under Blandings Overtømmer, af Eeg og Fyr, murede Vægge og Straatag, til Hest og Kostald, taxeret for 600 Rbd Sedler, er - 600.

d, det østre Huus, 15 Fag 11½ Al dyb, Ege Under Fyr overtømmer, murede Vægge og Straatag, deraf er 3 Fag til Beboelse med Loft Vinduer og Dørre, Køkken samt Skorsteen, Fiellegulv i disse 3 Fag, de øvrige 12 Fag til Lade og Vognremisse, taxeret for 900 Rbd Sedler, er - 900.

e, Endnu et væster Huus, 7 Fag 12¼ Al dyb, Ege Under Fyr overtømmer, deels murede deels klinede Vægge og Straatag, til Køkken og Baggers?, samt 2 Skorsteene, Loft overalt med Vinduer og Døre, taxeret for 500 Rbd Sedler, er - 500.

f, Endnu et vester Huus, 6 Fag 8½ Al dyb, Ege Under Blandings Overtømmer, deels murede deels klinede Vægge og Straatag, til Svinestie og Materialier, taxeret for 100 Rbd Sedler, er - 100.

g, Et Huus, tilbygt Stuehusets nordre Side, 2 Fag 5 Al dyb, Ege Under Fyr overtømmer, murede Vægge og Straatag, til beboelse med Loft, Vinduer og Døre, Fiellegulv i begge Fag, taxeret for 70 Rbd Sedler, er - 70.

I alt **5.550 Rbd.**

Taks. 2818 – 28/10-1844: En Mølle i Odder, Tues Mølle kaldet, eies af **Ole Nielsen Lunds Enke** forhen under Hoved N. 7 Li N. 8 forsikkret for 5.550 Rbd fandtes nu saaledes forandret.

a, Møllehuset i Øster og Vester blive staaende uforandret for - 2.300.

b, Stuehuus i Nord, 12 Fag 14¾ Alen dyb, Eg Under, Fyr Overtømmer, murede Vægge og Straatag, Alt til beboelse med gipsede Lofter i alle Værelser, Fjellegulv, Vinduer og Dørre, taxeret for 2.000 Rbd - 2.000.

Litr c, d, e, f blive staaende uforandret for i Alt - 2.100. - - - - I alt **6.400 Rbd.**

Taks. 2842 – 26/5-1845: Tues Mølle kaldet, eies af **Ole Nielsen Lunds Enke** under Hoved N. 7 Li N. 8 forsikkret for 6.400 Rbd, blev ligeledes ifølge Placaten 27 November 1839 efterseet, og befandtes ligesaa at kunne svare til Forsikringssummen - **6.400 Rbd.**

Taks. 3989 – 24/11-1853 - En Vandmølle i Odder, Over Mølle kaldet, eies af **Niels Hansen** forhen under Hoved N.7 Li N. 8 forsikkret for 6.400 Rbd fandtes nu saaledes:

a, Møllehuset i Øster og Vester 7 Fag 10 Al dyb, 17 Al lang, Eg Under Fyr Overtømmer, murede Vægge og Tegltag for 2 Lofter samt et Halvtag over Vandhjulene i samme Materialier 6 Fag 14 Al lang og 7 Al dyb, taxeret til - 700.

Værket bestaaer af 2 Overfalds Vandhjul, 4 Alen 16 Tommer i Diameter med Eg Axler den ene 9 den anden 7 Alen lang - 300. 2 Knaphjul 2½ Alen i Diameter - 100.

3 Stjernhjul hvor af det ene 11/4 og det andet 16/4 med 2 Bagstaaende Axler 2 Alen lang - 190.

7 Drev, hver af de 3, 7/4 i Diameter og de 4 - 1 Alen i Diameter - 150.

Paa 1ste Loft findes 4 Qværne, fv. 3 Male og een Skalqværn, de 4 Malesteen 8/4 og 2 Tommer i Diameter - 180. Samt 2 Malesten 7/4 i Diameter - 60. En Skalsteen - 50.

Alt Jerntøi til Værket - 250. Fortømringer i Værket - 200.
Vandkarmen 11 Alen lang 3 Alen dyb, samt 1 Alen 10 Tommer høi - 100.
Arbeidsløn - 600. Transport - 200. - Alt 3.100 rbd.

De øvrige Bygninger.

- b, Stuehuset i Nord 15 Fag 15 Alen dyb 9½ Al høi, Eg Under Fyr Overtømmer, murede Vægge og Stentag, Alt til Beboelse med gibsede Lofter i 11½ Fag, Vinduer og Dørre, indrettet til 10? Værelse med Kjøkken Bryggers og Skorsteen samt Fjellegulv i 13 Fag, taxeret til 2.800 Rbd - 2.800.
c, d og nu e blive staaende for i alt - 1.600. - - - - - I alt **7.500 rbd.**

Taks. 5213 - 29/8-1855: Tues Mølle i Odder eies af Møller **Niels Hansen** under Hoved N. 7b Li N. 8 forsikkret for 7.500 Rbd fandtes nu saaledes.

- a og b bliver staaende for i alt - 5.900.
c, det søndre Huus 17 Fag 9 Al dyb, Eg Under Fyr Over tømmer og Straatag, til Stald, taxeret til 1.020 Rbd - 1.020.
d, bliver staaende for - 900.
e, det vestre Huus 6 Fag 9 Al dyb, samme Materialier som litr. c, til Svinestie, taxeret til - 300.
f, Et Huus ibygt det søndre Huus vestre Ende 4 Fag 10 Al dyb, samme Materialier til Kostald, taxeret til 300 Rbd - 300. - - - - - I alt **8.420 Rbd.**

Taks. 5413 - 28/2-1856: Een Vandmølle, Tuse Mølle kaldet, eies af **Niels Hansen** under Hoved N. 7 Li N. 8 var forsikret med Bygninger til 8.420 Rd, fandt Taxationsmændene at kunde svare med hensyn til Møllen i særdeleshed til den forsikrede Sum - 8.420 Rbd.

Odder Neder Mølle.

Taks. 526 - 2/8-1808: Odder Sogn og Bye.

En Mølle tilhører Mølleren **Hans Sørensen**, kaldet Neder Mølle. -

- a, Stuehuuset i Væster 11 Fag 8½ alen Dyb Eege under og Fyhr overtømmer, Murede Væge og Straaetag, indrettet til 2 Giæstekammer 3 Stuer og en Forstue, Fiel Gulv, taxeret for - 1.000.
b, Møllehuuset i Væster 5 Fag 10¼ alen Dyb, Do Materialier som a indrettet med 1 Vand Hiul og 2de Qværn, taxeret for - 1.400.
c, Kjøkken og Bryggers i Synder 8 Fag 8½ alen Dyb Do Materialier som a og b, taxeret for - 700.
d, Stald og Koehuus med Indkiørsels Port i Nord 8 Fag 8¼ alen Dyb, Do Materialier taxeret for - 340.
e, Mølle Stald og Faarestie 4 Fag 7½ alen Dyb Eege under og over tømmer, klinede Væge og Straaetag, taxeret for - 150.
f, Ladehuus i Væster 7 Fag 8½ alen Dyb, Do Materialier som e, taxeret for - 550.
g, Ladehuus af nye i Nord 6 Fag 10 alen Dyb, Eege under og Fyhr overtømmer, Murede Vægge og Straaetag, taxeret for - 600.
h, Et Opholds Huus Norden for Møllen 6 Fag 7½ alen Dyb Eege under og Fyhr overtømmer, Murede Vægge og Straaetag, indrettet til 2 Stuer Kjøkken og træe huus - 500. - - - - - I alt **5.240 rdl.**
Forsvarlig mod ildsfare - ei før Forsikkret.

Taks. 1249 - 21/4-1823: Neder Mølle nu eiet af **Laurs Malthessen**, forhen **Hans Sørensen** var forsikkret under N. 7/47 for 6.710 Rbd.

- a, Stue Hus i Vester 11 Fag 8½ Al Dybt, Eege under Fyr overtømmer, murede Væge og Straae tag, til 3 Stuer og Kammer, med Loft 9 Fag, Vinduer og Dørre, var Forsik: for 1.280 Rbd, nu tax: for 1.000 Rbd N v, Reduc. til - 800.
b, Møllehuuset i Vester 5 Fag 10¼ Al Dybt, do Matt: Indrettet til 1 Rug og 1 Malt Qværn, med 1 Vandhiul og tilbehør, var Forsikkret for 1.792, nu tax for 1.250 N v, Reduc. - 1.000.
c, Et Hus i Synder 8 Fag 8 Al Dybt, do Matt: til Kjøken og Bryggers, med Loft Vinduer og Døre, var Forsik: for 896 Rbd, nu taxeret for 250 Rbd N v, Reduceret til - 200.
d, Stald og Koehus i Nord, 8 Fag 8¼ Al Dybt, do Matt: var Forsik: for 435 Rbd, nu tax: for 125 Rbd N v, Reduceret til - 100.
e, Mølle Stald i Nord 4 Fag 7½ Al Dybt, do Matt: med Klinede Væge, var Forsik: for 192 Rbd, nu tax for 62½ Rbd N v, Reduceret til - 50.
f, Ladehus i Vester 7 Fag 8½ Al Dybt, do Matt: som a, var Forsik: for 704 Rbd, nu tax for 125 N v, Reduc: - 100.
g, Ladehus i Nord 8 Fag 10 Al Dybt, do Matt: som a, var Forsik: for 768 Rbd, nu tax for 250 Rbd N v, Reduc: 200.
En Styk tilbygt Lade ved Gaarden i Vester 6 Fag 10 Al, do Matt: som a, blev taxeret for 125 Rbd N v, Reduceret - 100.
h, Gade Hus neden for Møllen 6 Fag 7½ Al Dybt, do Matt: som a, til Stue, Kjøken og Tørve Hus, med Loft Vinduer og Dørre, er Forsik: for 640 Rbd, nu tax: for 187½ Rbd n v, Reduceret til - 150. - I alt **2.700 Rbd.**

Taks. 1836 - 3/7-1832: Nedermølle i Odder, selveier Møller **Laurs Malthasen**, som forhen under Hoved N. 7, Li N. 47 forsikkret for 2.700 rbd befandtes nu saaledes.

- a, Stuehuuset østen i Gaarden 11 Fag, 8½ Al Dyb, Eege Under og Fuhr Overtømmer, deels klinede og deels murede Vægge, Straaetag, alt til beboelse med Loft, Vinduer og Dørre samt Fjellegulv, taxeret for 927 rbd S og T reduceret til - 900.
b, Møllehuuset Synden for Stuehuuset i Syd og Nord 5 Fag, 10¼ Al Dyb, Undertømmer Eeg og Overtømmer

- Fuhr, murede Vægge og Straatag, 1 Rug og 1 Malt Qværn og et Vandhjul, taxeret for 1236 rbd S og T, reduceret til - 1200.
- c, Det synder Huus 8 Fag 8 Al Dyb, Eege Under og Fuhr Overtømmer, klinede Vægge og Straaetag, til Bryggers tax for 309 rbd S og T, reduceret til - 300.
- d, Det nordre Huus 8 Fag 8½ Al Dyb, Eege Under og Fuhr Overtømmer, klinede Vægge og Straaetag, til Stald, taxeret for 206 rbd S og T og reduceret til - 200.
- e, Det østre Huus 4 Fag 7½ Al Dyb, Eege Under og Blandings Overtømmer, klinede Vægge og Straaetag, til Svinehuus, taxeret til 51 rbd S og T, Reduc - 50.
- f, Det synder Huus eller Fæhuuset 9 Fag 8½ Al Dyb, Eege Under og Fuhr Overtømmer, klinede Vægge og Straaetag, taxeret til 237 rbd S og T, reduceret til - 230.
- g, Det nordre Huus eller Ladehuuset 8 Fag 10 Al Dyb, Eege Under og Fuhr Overtømmer, klinede Vægge og Straaetag, taxeret til 329 rbd S og T, reduceret til - 320.
- h, Det vestre Ladehuus 6 Fag 10 Al Dyb, Eege Under og Fuhr Overtømmer, klinede Vægge og Straaetag, taxeret til 247 rbd S og T, reduceret til - 240. - - - - - I alt **3.440 Rbd.**

Taks. 2365 – 4/4-1840: Odder by, Neder Mølle eies og beboes af **Laurs Malthessen**, forhen under Hoved N. 7 Li N, 47 forsikkret for 3.440 rbd fandtes nu saaledes.

- a, Stuehuset, Østen i Gaarden, 11 Fag, 8½ Al dyb, 26¼ lang, Ege Under Fyr Overtømmer, klinede Vægge og Straatag, alt til beboelse med Loft, Vinduer og Døre, 2 Skorsteen, i 8 Fag er Fiellegulv, taxeret for 700 ST, er - 700.
- b, Møllehuset, ibygt den sønder Ende af Stuehuset, 1 Etage høi, 5 Fag, 10¼ Al dyb 10¼ Al lang, af samme Materialier som litr a, Loft over hele Huset, Luger og Døre, heri er Værket, som drives af 1 Vandhiul, har Underfaldsvand, Hiulet er 7½ Al i Giennemsnit, Axlen er af Ege 7½ Al lang, 20 Tommer tyk, Værket har 3 Qværne, en Rug og Sigteqværn, hvis Steen er 7 Qvarteer, 4 Tommer i Diameter og 11 Tommer tyk, en Maltqværn, Stenen 7 Qvarteer i Diameter, 11 Tommer tyk, 1 Pilleqværn, Stenen 9 Qvarteer i Diameter, 9½ Tommer tyk.
Vandkarmen af Eg og Fyr, 14½ Al lang, 3 Al bred, 1¾ Al høi, Derunder 26 stk Egepæle, circa 3½ Al lange og 7 Tommer tyk, Topladet af Eg 3 Al lang, 8 Tommer tyk med 9 Egepæle, circa 6 Al lange, 9 Tommer tyk, Grundlaget hviler paa 18 stk Egepæle, ca 3½ Al lange og 8 Tommer tyk, taxeret for 1300 Rbd ST, er - 1300.
- c, Et Huus bygt i den østre Ende af Stuehuset, 8 Fag, 8½ Al dyb, af samme Materialier som Litr a og b, Loft over alt til Køkken, Bryggers og Bagerovn med to Skorstene, taxeret for 280 Rbd ST, er - 280.
- d, Det nordre Huus, norden for Bryggershuset, 8 Fag, 8 Al dyb, af samme Materialier som Litr c, til Hestestald og Giennem Kiørselsport, taxeret for 160 rbd ST, er - 160.
- e, Et Huus, Østen for Stuehuset, 4 Fag, 6½ Al dyb, Ege Under Blandings Overtømmer, klinede Vægge og Straatag, til Tørv, taxeret for 30 Rbd ST, er - 30.
- f, Det søndre Huus, 8 Fag, 8 Al dyb, af samme Materialier som Litr e, til Kostald og Svinestie, taxeret for 200 rbd ST, er - 200.
- g, Et nordre Huus, nordvest for Stuehuset, 8 Fag, 9¾ Al dyb, Ege Under, Fyr Overtømmer, klinede Vægge og Straatag, til Lade og Vognport, taxeret for 280 rbd ST, er - 280.
- k, Et vestre Huus, vesten for Stuehuset, 6 Fag, 9¼ Al dyb, af samme materialier som Litr g, til Brænde og Materialier, taxeret for 180 rbd ST, er - 180. - - - - - I alt **3.130 rbd.**

Taks. 2841 – 26/5-1845: Odder Neder Mølle kaldet, eies af **Laurs Malthesen** under Hoved N. 7 Li N. 47 forsikkret for 3.130 Rbd. Efter at Taxationsmændene have gennemgaaet samtlige Møllens Bygninger, fandt de at den kunde svare til Forsikringssummen – 3.130 Rbd.

Taks. 3471 – 2/5-1851: Neder Mølle i Odder eies af **Laurs Malthesen**, forhen under Hoved N. 7 Li N. 47 forsikkret for 3.130 rbd fandtes nu saaledes forandret og forbedret.

- a, Stuehuus i Øster 11 Fag 8½ Al dyb, Eg Under Fyr Overtømmer, deels murede deels klinede Vægge, Straatag, Alt til beboelse med Loft, Vinduer og Dørre, Køkken samt Skorsteen og Fjellegulv i alle Fagene, taxeret til 900 Rbd - 900.
- b, Møllehuset ibygt den søndre Ende af Stuehuset 1 Etage høi 5 Fag 10¼ Al dyb, 10¼ Al lang, hvori er Værket som drives af et Vandhjul med Huus over 3 Fag 11 Alen, I møllen findes 3 Kværne, en Malt en Rug og Sigteqværn samt Pilleqværn i det hele assureret for 2.000 Rbd - 2.000.
- Bygningerne fra c til h bliver staaende for i alt - 1.130. - - - - - I alt **4.030 Rbd.**

Taks. 3911 – 12/9-1853: Odder Neder Mølle eies af **Hans Peter Laursen**, forhen under Hoved N. 7 Li N. 47 forsikkret for 4.030 rbd fandtes nu saaledes.

- a, Stuehuset i Øster bliver staaende for - 900.
- b, Møllehuset ibygt den søndre Ende af Stuehuset 5 Fag 12½ Alen dyb, 12 Alen lang skal indrettes til Mølleværk men fremstod for Øieblikket saaledes. Huset var opført af Kamp og Muursteen, samt Eg Under Tømmer Fyr Overtømmer og Straatag, samt Kjelder og 2 Etage, blev saaledes som det nu forestaer taxeret til - 1.000.
- Fra c til h incl. blive staaende for i alt - 1.130. - - - - - I alt **3.030 Rbd.**

Taks. 4004 – 24/1-1854 – En Mølle i Odder, Neder Mølle kaldet, eies af **Hans Peter Laursen**, forhen under Hoved N. 7 Li N. 47 forsikkret for 3.030 rbd fandtes nu saaledes.

- a, Stuehuset i Øster bliver staaende for - 900.
- b, Møllehuset ibygt den søndre Ende af Stuehuset 5 Fag 12½ Alen dyb 13 Alen lang, bestaaende Grunden af

Kamp- og Muursteen, 2 Lofter Bindingsværk, af Eg og Fyr samt murede Vægge og Straatag, Vinduer og Dørre, saaledes taxeret til - 720.

Værket bestaaer af 1 underfalds Vandhjul 8 Alen i Diameter, 3 Alen dyb og hviler paa en Ege Axel 8 Alen lang og 20 Tommer i Diameter, taxeret til - 150.

I Kjælderen 1 Knaphjul $4\frac{3}{4}$ Alen i Diameter, taxeret til - 51. Paa 1ste Loft en opstaaende Axel 4 Alen lang 15 tommer i Diameter taxeret til - 8. Hvor paa et Drev - 20. Et Stiernhjul $6\frac{1}{4}$ Alen i Diameter - 43.

En opstaaende Axel $4\frac{1}{2}$ Alen lang, 12 Tommer i Diameter - 6. Hvor paa et Drev - 15.

Et Stiernhjul $2\frac{1}{2}$ Alen i Diameter - 20. 4 stk Stativer 5 Alen lange og 11 Tommer i Diameter - 20.

En Veirkasse - 20. En Sigtekasse med en Tromelsigte - 30. En Gryntromle - 25.

En Skalsteen 10 Qvarter i Diameter - 60.

Paa 2det Loft 2 Rijnskesteen? 2 Alen 2 Tommer i Diameter - 90. 2 Dito 7 Qvarter 4 Tommer i Diameter - 80. ?Sokkevindetøiet - 10. = sum 1.368.

En Fortømring? i Møllen - 300. Jerntøiet med 3 støbte drev - 700. En Maalkarm 13 Alen lang 4 Alen dyb - 200. Arbeidsløn - 1500. Transport - 200.

Et Skuur over Vandhjulet bestaaende af Brædder og Straatag - 62. / I alt mølleværk - 4.330.

Fra c til h incl: bliver staaende for i alt - 1.130. - - - - - Total **6.960 Rbd.**

Taks. 5414 - 28/2-1856: Een Vandmølle i Odder eies af **Hans Peder Laursen** forsikkret for 6.960 Rd. Taxationsmændene fandt at i særdeleshed med Mølleri kunde svare til den derpaa satte Taxationsforretning - 6.960 Rbd.

Odder Stampemølle.

Taks. 143 - 24/2-1803: Odder Skov Stampemølle tilhører Organist **Maltha Laursen**. -

a, Stuehus i Øster 11 Fag 8 Al dyb, Ege under og Fyr overtømmer, klinede Vægge og Straae tag, til 2 Stuer Kammer, Kiøken og Stampehuus med toe stampe og tilbehør, taxeret i alt for - 280 rd.

b, Ladehuus i Vester 14 Fag $8\frac{1}{2}$ Al dyb, do taxeret for - 290 rd.

c, Brygershuus i Synder 5 Fag $6\frac{1}{2}$ Al: $13\frac{1}{2}$ Lang, do tax for - 90 rd, i alt - - - **660 rd.**

Forsvarlig mod Ildsfare har Brandredskaber og ei forhen forsikkret. -

Taks. 891- 9/11-1812: Odder Sogn, Odder Mark - Odder Stampe Mølle tilhører Organist **Maltha Laursen** og var Forsikkret for 660 rd. -

a, Stue Hus i Øster 11 Fag 8 Alen Dybt, Ege under og Fyr overtømmer Klinede Væge og Straae tag, til 2 Stuer, Kammer Kiøken, og Stampe Hus med 2 Stamper med tilbehør var tax: for 280, nu for - 1.200.

b, Lade Hus i Vester 14 Fag $8\frac{1}{2}$ Alen Dyb, Do Matteredier som a, var taxeret for 290 rd, nu for - 1.000.

c, Brygers Hus i Synder 5 Fag $6\frac{1}{2}$ Al: Dybt, Do Matt: som a, var taxeret for 90 rd nu for 300. - I alt **2.500 rd.**

Taks. 1524 - 13/6-1829: Stampemøllen, tilhører **Jens Pedersen**, forhen forsikret under N. 7/10 for 1.000 rbd Sølv. -

a, Stuehuus norden i Gaarden, 7 Fag, $10\frac{1}{2}$ Al dyb, bestaaende af ege Under og Fyrre Over tømmer, klinede Vægge og Straatag, indrettet til 3 Stuer, 2 Kamre og Kiøkken, med Loft, Vinduer og Dørre, Fiele Gulv i 5 Fag, samt Skorsteen, forhen forsikret for 480 rbd Sølv, nu taxeret til - 400 rbd.

b, Stampe og Bryggerhuus vesten i Gaarden, 11 Fag, $8\frac{1}{4}$ Al dyb, samme Materialier som a, med Loft over 5 Fag, Vinduer og Døre samt Bagerovn og Skorsteen, desuden med Stampeværk med Vandhiul og Karm og videre fornødent Tilbehør, forhen for 400 Rbd Sølv, nu taxeret for 356 Rbd 90 sk S og T, reduceret til - 350.

c, Lade og Fæhuus østen i Gaarden, med Vognport, 11 Fag, $8\frac{3}{4}$ Al dyb, og et Karshuus?, 3 Fag, $7\frac{3}{4}$ Al dyb, alt af samme Materialier, forhen for 120 Rbd Sølv, nu for 257 Rbd 7 mk 1sk, reduc. Til 250. - I alt **1.000 Rbd.**

Taks. 1906 - 10/7-1833: **Jens Pedersen** i Stampemøllen paa Odder Byes Mark, som forhen under Hoved N. 7 Li N. 10 var forsikkret for 1.000 rbd befandtes nu saaledes forandret og forbedret.

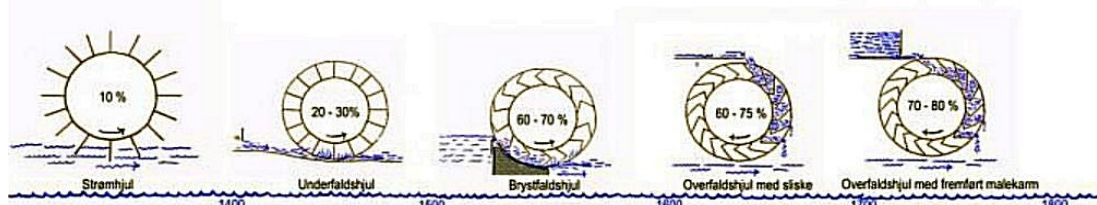
a, Stuehuset, Norden i Gaarden, 7 Fag, $10\frac{1}{2}$ Al dyb, Ege Under og Fyr Over tømmer, klinede Vægge og Straatag, alt til beboelse med loft Vinduer og Dørre, Fielle Gulv i 5 Fag, en to Etages Jernvindovn med Rør samt Skorsteen, taxeret for 618 ST, reduceret til - 600.

b, Det vestre Huus, 11 Fag, $8\frac{1}{4}$ Al dyb, af samme Materialier som Litr a, til Stampemølle og Bryggers, Loft over 5 Fag med Vinduer og Dørre samt Skorsteen og Bagerovn, Desforuden et Stampeværk med Vandhiul og Karm med fornødent Tilbehør, taxeret for 412 Rbd ST, reduceret til - 400.

c, Det østre Huus, 11 Fag, $8\frac{3}{4}$ Al dyb, af samme Materialier som Litr b, til Stald og Lade, taxeret for 309 rbd ST, reduceret til - 300.

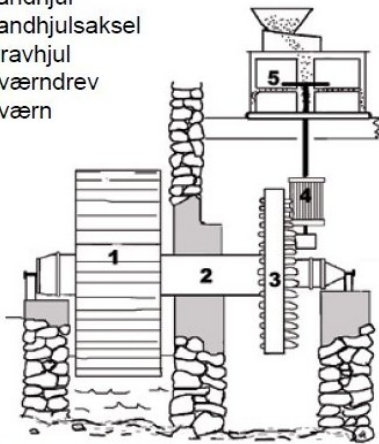
d, det søndre Huus 7 Fag, $7\frac{3}{4}$ Al dyb, af samme Materialier som Litr c, til Materialhuus, taxeret for 206 rbd ST, reduceret til - 200. - - - - - I alt **1.500 rbd.**

Typer af vandhjul:

Vandmølle med ét gear

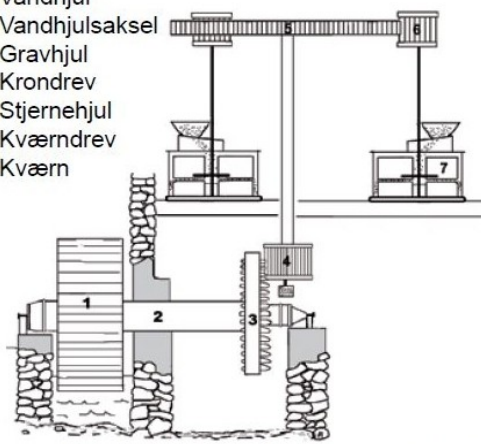
1. Vandhjul
2. Vandhjulsaksel
3. Gravhjul
4. Kværndrev
5. Kværn

Ved hjælp af stjernehjulet kan flere kværne kobles på vandhjulet, og hastigheden opgeares to gange. Indført i Danmark sidst i 1700-tallet.

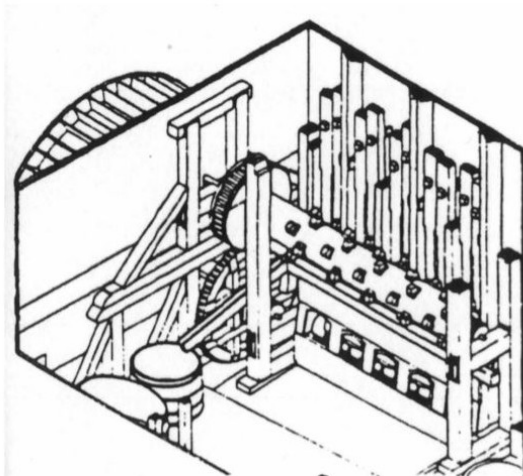
Vandmølle med to gear og stjernehjul

1. Vandhjul
2. Vandhjulsaksel
3. Gravhjul
4. Krøndrev
5. Stjernehjul
6. Kværndrev
7. Kværn

Ved hjælp af stjernehjulet kan flere kværne kobles på vandhjulet, og hastigheden opgeares to gange. Indført i Danmark sidst i 1700-tallet.

Illustrationer fra "Møllehistorisk Samling", Hadsund.

Eksempel på et stampeværk

Princip i en stampeværk. Tegning af Jørgen F. Christensen

Odder vandmøller 1874.

